

Prožívání duševního člověka, souvislost hlavy, hrudi a končetin a znamení zvěrokruhu*

Snažili jsme se pozorovat spojitost člověka s universem vzhledem k jeho formě a životu. Viděli jsme, že pól hlavy a pól končetin člověka se přiřazují různým způsobem. Všechny tyto věci samozřejmě platí pro to období lidského vývoje, v němž se nacházíme, pro dobu poatlantskou. Musíme si ujasnit, že to, co lze říci o kosmických jevech, platí vždy jen pro jisté epochy, protože svět je ve vývoji a protože se ve svých vývojových stádiích, která následují za sebou, radikálně mění.

Vzpomeňme, o čem jsem hovořil v souvislosti s pozorováním dávné řecké doby (viz např. vztah Řeků k modré barvě spekt- ra).^{EX19)}

Vztah pólu hlavy člověka ke zvěrokruhu

Viděli jsme, že člověk se svou formou jaksi vytrhává ze svého přiřazení do zvěrokruhu a vůči zvířecí hlavě spočívající uvnitř zvěrokruhu je člověk vlastně vyzdvižen, otočen o pravý úhel. Tato část člověka, tento pól hlavy člověka je naplněn životní bytostnou podstatou, která do určité míry tíhne k anorganicku, k neživé přírodě. Je to více méně zanikající, odumírající život, takže forma i život sám se na této straně vytrhává ze spojitosti s kosmem a zároveň si tím přivádí jakési ztuhnutí, jakousi neživoucnost.

To, co my jako lidé na sobě nosíme, je v podstatě výsledkem minulého vývoje. Stačí nejprve pomyslet na individualnost člověka a vzpomenete si na to, jak jsem opakovaně vysvětloval, že lidská hlava je metamorfózou jiného našeho člověka z dřívějšího běhu života, že

* Tuto kapitolu přidává český vydavatel z: R. Steiner: *Anthroposofie jako kosmosofie*, díl 2, GA 207, Dornach 1921,17. přednáška, přeložila Věra Zoubková, kráceno. R. Steiner zde totiž navazuje na předešlé přednášky, viz charakteristika člověka jako lovce, chovatele, zemědělce, obchodníka, dále planety překryté Sluncem atd., pozn. vyd.

tedy hlava člověka poukazuje na minulost, kdežto člověk končetin poukazuje na budoucnost.

Tento pól hlavy člověka poukazuje zpět na kosmické dálavy minulosti i jinak. Víme přece nejen to, že hlava je nejhlavnějším nositelem smyslových orgánů, ale také to, že smyslové orgány dostaly svůj první podklad během dávné saturnské doby/ K největšímu rozvinutí smyslů dochází také během dávné doby sluneční a měsíční - nejrozvinutější smysly pocházejí tedy z nejčasnějších dob kosmického vývoje Země. Na lidské hlavě tedy vše poukazuje na minulost a v jistém ohledu lze říci:

Tím, že se během pozemského bytí vyvinula minerální říše, lidská hlava se jako nejstarší útvar nejsilněji podílela na tomto mineralizování člověka. A když se člověk navíc ještě vytrhává z kosmu, během doby mezi narozením a smrtí v jistém ohledu konzervuje jednak tuto svou formu, která již s kosmem nesouvisí, jednak odumírající, mineralizující život. Kdyby si člověk zachoval své zvířecí ztvárnění, což jinými slovy znamená, kdyby jeho hlava zůstala uvnitř, ve sféře zvěrokruhu, byl by také v ní onen více kypící život, který je ve zvířecí hlavě, a člověk by byl ve své hlavě zcela výsledkem své dávné doby, ve své hlavě by na sobě zřetelně nesl něco, na čem by bylo bezprostředně vidět, že to vyplývá z celého minulého kosmického vývoje. Ale tím, že se člověk vymaňuje z toho, co dostává jako výsledek předcházejícího kosmického vývoje, jistým způsobem ničí, ruší svoji kosmickou minulost.

A je něčím mimořádně důležitým si uvědomit, že díky těmto souvislostem, které jsme včera a především uvedli před svou duši, člověk ve svém utváření hlavy v podstatě vzato ničí svou kosmickou minulost. Je tomu tak, že člověk ve své hlavě opravdu vychází nad vlastní proces mineralizace k jakémusi mimořádně jemnému rozmělnění hmoty. Organické útvary samozřejmě také pronikají hlavu člověka a tím je do organična včleněno toto jemné *

* R. Steiner: *Tajná věda v nástinu*, GA 13, Fabula 2005, pozn. vyd.

rozprášení minerálního života, které vlastně vychází ještě nad minerální úroveň.

Pohlédneme-li správným způsobem na hlavu člověka, tak musíme říci: Hlava je ohniskem procesu ničícího materií jako takovou, ale právě tím, že se ničící hmota, se hlava stává nositelem zvláštního duševního života. Lze říci, že je to nositel zvláštního duševního života, neboť právě s ohledem na utváření lidské hlavy je materialistický pohled, jak se obvykle objevuje, zcela nesprávný. Když se přítomností lidské hlavy v organismu stává člověk nositelem myšlenkového života, života představ, pak se tento život zakládá na tom, že vlastně rozprašuje materiální život. Ale tím, že rozprašuje materiální život, uskutečňuje se pozoruhodný proces, který bych chtěl v obraze uvést před vaši duši.

Dva póly člověka, zvěrokruh a nebe stálic

Představte si - jak bylo řečeno, je to obraz, ale uvede vám před duši velmi subtilní děj, s nímž zde máme co činit - představte si namalovaný obraz, dejme tomu Raffaelovu Madonu, která samozřejmě existuje hmotně, jinak by obraz nemohl ve fyzickém světě existovat, nemohlo by existovat ani to, co obraz vyjadřuje. Nyní si ale pomyslete, že by se hmota Sixtinské madony docela rozprášila, rozpadla by se v prach, ale přesto by mohla zůstat jako jemné éterné tkanivo. Tedy Sixtinská madona by se hmotně rozprášila,

ale vše to, co je v této materii namalováno, včetně barevného odstínění, by zůstalo v éterné formě. A ten, kdo by dokázal vnímat éterně, by mohl vnímat to, co zde zbylo jako éterný útvar, přestože by materiálně ztratilo veškerý svůj význam.

Takový je myšlenkový proces, proces vytváření myšlenek. Uvědomujeme-li si v obyčejném vědomí myšlenku či představu, pak se toto uvědomění představy a myšlenky zakládá na tom, že díky vycházení z celého kosmu (jak jsme to včera a především viděli) materiálně ztrácí všechny význam a člověk je nucen svou hlavu jaksi nově oživovat, protože všechny její jednotlivosti podléhají neustálému rozpadu a odumírání. Během tohoto odumírání se ale éterično hlavy vyzvedává ven (viz kresbu, červeně) a právě toto vyzvedávání éterična hlavy znamená uchopování myšlenek. Tím, že se materiálně do jisté míry mění v prach a zůstává éterično, si člověk uvědomuje svoji představu.

Vzpomeňte si, že jsem řekl, že ve smyslech existuje víceméně fyzikální aparát. Jako fyzikální aparát je oko protkáno éterným tělem. Zde je tomu tak, jak to nyní popisuji v případě zbytku hlavy, nervové tkáně. Takže můžeme říci toto - a prosím, dobře si povšimněte této věty, kterou nyní řeknu: Ve smyslech, zejména ve smyslech hlavy, tká během vnímání éterná podstata. Tedy pokud žijeme ve smyslech, máme zde jakýsi volný éterný proces, jenž se odehrává ve smyslové sféře.

Vezměte si oko. Je to sice fyzikální aparát, ale je prostoupeno éteričnem. A v tomto prostoupení anorganická, které má neustále sklon se rozpadat a představuje vlastně něco mechanického, něco, řekl bych, podmechanického, volně žije éterná podstata. Tak se to má s oblastí smyslů.

Pól hlavy a vycházení ze zvěrokruhu

V případě oblasti nervů, která je pokračováním oblasti smyslů do nitra, je tomu tak, že oblast nervů sice těsněji spojila éterné tělo s materií, ale celý náš život nervů se neustále chce stát životem smyslů.

Představte si, že vidíte, řekněme, nějakou barevnou plochu. Nejprve máme smyslový vjem. Zde je tomu tak, že éterné tělo tká volně. Když nyní odhlédnete od smyslového vjemu a věnujete se životu nervů, stane se celá nervová podstata smyslovou podstatou - představa je přítomná ve vašem vědomí. Řekl bych, že pokud je člověk člověkem nervů, v představě se stává naprosto bytostí smyslovou.

Pak přichází reakce. Smysly, které se orientují podle fyzických oblastí, musejí snášet neustálé přijímání. Organismus nervů zase přijímá do sebe, co mu poskytují smysly a zároveň se tak přetváří v něco smyslového. Tím se však usmrcuje - stal by se zcela okem, uchem nebo něčím podobným, Aby se tak nestalo, proniká jej opět vitální životní princip ze zbytku organismu. Člověk nechává představu do jisté míry zmizet. Takže můžeme říci: Na svém pólu hlavy člověk ničí svou minulost a tím se jako člověk nervů a smyslů stává nositelem obrazů, má obrazné prožívání, které tká v éteričnu.

Vidíte, že když postupujeme duchovně-vědecky, anthroposoficky, můžeme zřetelně popsat, jak tento myšlenkový život vzniká ve vědomí. Skutečně je nutné sáhnout k anthroposofii, abychom mohli popsat život myšlenek ve vědomí.

Můžeme tedy říci, že když člověk vyvíjí svůj pól hlavy podle formy, vytváří jej v tom smyslu, že je sice v dnešní době vystaven působení těch sil, které se v kosmu vyvíjejí, je-li Slunce ve znamení Ryb, Berana, Býka atd., ale svoji hlavu vlastně co do formy vyzvedá ze zvěrokruhu ven. Proto se nestává zvířecí hlavou, a člověk směřuje, řekl bych, do lidské vertikály, zatímco zvíře zůstává uvnitř zvěrokruhu.

Směrem k pólu hlavy se život vyvíjí pod vlivem zevních planet, Saturna a Jupitera, jak jsme včera viděli. Ovšem když člověk svůj život vyzvedává ven ze zvěrokruhu, děje se následující. Kdyby uvedené planety nikdy nebyly překryty Sluncem - vzpomeňte si na to, co jsem včera vysvětlil ohledně Saturnu a Jupiteru - potom by se celý život nervů stále více stával životem smyslů. Člověk by sice měl celistvé zrakové a sluchové vnímání, ale to by pokračovalo

do života nervů - a v životě nervů by se chaoticko-neorganicky prolínal život dvanácti smyslů. Díky tomu, že tyto nejzevnější planety jsou překrývány Sluncem, se život nervů vytrhává ze života smyslů a člověk je s to se chovat právě tak, jak jsme řekli, tj. že člověk vědomě o své vůli působí v životě představ, že se do určité míry stává smyslem a opět se charakteru smyslů zbavuje, když dokáže představy o své vůli potlačit atd.

Ve smyslech během vnímání tká oddělená éterná podstata, v nervovém organismu tká zeslabený život smyslů spojený s fyzickým tělem. Celek dostává obrazný charakter, protože to, co by mohlo působit, kdybychom neměli co činit s tímto obrazným charakterem, nýbrž s charakterem hmotným, se ničí právě tím, že člověk vychází do lidské vertikály, zatímco zvíře zůstává uvnitř ve zvířetokruhu. Zvíře má jen snové představy, nikoli obrazné představy, jaké má člověk. A snové představy prýští z vitálního principu organismu, zatímco obrazné představy jsou zcela vyzvednuty do volného éterného života, který již není spojený s fyzickým tělem.

Musíme zvláště zdůraznit následek toho, že člověk je organizovaný tak, že jeho pól hlavy je vyzvednutý ze souhvězdí zvířetokruhu a z planetárního tkaní a že v člověku směrem k pólu hlavy vzniká volný éterný život. Významný následek spočívá v tom, že tento volný éterný život v hlavě je proniknutý astrálním tělem a Já, které se zúčastňují tkaní myšlenek a představ, činnosti éterného těla.

Již toto nám může ukázat, jak člověk uchopuje duševno, ví-li, díky čemu je myšlenkový život v člověku duševním prvkem, to znamená, že se neúčastňuje materiálního života.

Druhý pól člověka a působení sil zvířetokruhu

Nyní pojďme dále, budeme pozorovat druhý pól vývoje člověka podle formy a podle života. Především jsme viděli, jak člověk jakožto člověk končetin vyvíjí svou vnější činnost. Ukázal jsem vám, že člověk byl vzhledem k dávným řeckým poměrům činný jako lovec, chovatel zvířat, rolník a jako obchodník plavící se po moři.

V této lidské činnosti ale člověk setrvává pouze díky tomu, že se

vymyká působení příslušných stálic - souhvězdí ve zvěrokruhu. Zvíře zůstává úplně pod působením Střelce, Kozoroha, Vodnáře, Ryb. Zvířata se ve své formě utvářejí tak, že se začleňují do pozemského života, tedy utvářejí se tak, jak jsou. Studujeme-li zvěrokruh, můžeme zjistit, proč si zvířata vyvinula svou soustavu končetin právě určitým způsobem. Člověk si však vytváří svou soustavu končetin tak, že ji do pozemského života začleňuje tehdy, když jsou tato souhvězdí zvěrokruhu pod pozemskou oblastí, tedy Země je jistou dobu tam, ve zvěrokruhu, na severní hemisféře. Proto jsou z geografického hlediska jednotlivé světadíly různě obyvatelné. Člověk však dokáže to, co rozvíjí na jednom místě, přenést na druhé. To, o čem zde mluvíme, ovšem platí pro starší doby - v dnešní době se míchají na Zemi různé lidské formy, a pokud studujeme geografii, nemáme již čistý obraz toho, čím je člověk ve spojitosti s makrokosmem. Člověk se tedy zde vytrhává z linie zvěrokruhu jiným způsobem. Uvádí se do lidské vertikály, do lidské svislice jaksi z druhé strany. A zatímco podle své formy zůstává plně vystaven obrazům zvěrokruhu i vnějším planetám, ohledně svého pólu hlavy se vymyká planetárnímu působení i působení zvěrokruhu tím, že stojí na Zemi a druhou stranu zvěrokruhu si nechává zakrýt Zemí.^{EX20)}

Předpoklad svobodných činů člověka

Saturn a Jupiter působí na člověka, když své světlo vyzařují na Zemi. Člověk, který má ve svém pólu hlavy obrazný život, přijímá také obrazy těchto hvězdných světů, a tím, že svou životní podstatu rozvíjí podle pólu hlavy, přijímá rovněž obrazy planetárních pohybů. Zde rozvíjí obrazný život a přijímá rovněž obrazy z kosmu, z makrokosmu.

Z druhé strany svého organismu však člověk obrazy nepřijímá, a proto vznikají ty formy, které jsou jeho končetinami, čili formy protikladné vůči formám hlavy. Rozvíjí však také činnosti, které se vymykají makrokosmickému vlivu, které tento makrokosmický vliv nepřipouštějí.

Lze tedy říci, že pokud člověk z hlediska pólu své hlavy ničí minulost, z hlediska pólu končetin uplatňuje protichůdnou činnost.

Kdyby člověk stál na průhledné Zemi, takže by na něho mohla působit také druhá strana zvěrokruhu a pohyby planet, potom by nemohl rozvíjet samostatné svobodné činy, neboť by se nacházel úplně pod vlivem planetárního života a života stálic. Člověk dospívá k svobodnému rozvoji svých činností jen tím, že mu život planet a stálic zakrývá Země. Kromě toho, kdyby mu byl plně vystaven, pak by se svým neustále se opakujícím pozemským životem, ve své soustavě končetin rozvíjel dřevnatějící život, silně ztvrdlý život. Nemohl by přece rozprašovat hmotu, a organická materie by před dozráním zrohovatěla. Člověk by měl vlastně jen končetiny, které by byly zrohovatělé ještě docela jiným způsobem než kopyta koní či dobytka, prostě více k tělu či břichu. Tomuto zrohovatění se člověk vymyká tím, že se vyzvedává ze zvěrokruhu.

Protikladný proces hlavy a končetin

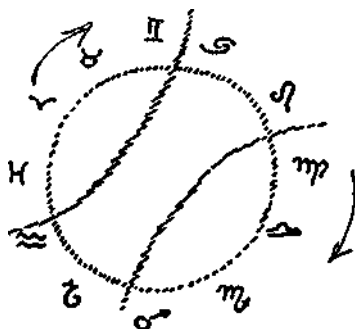
Tím se ovšem uskutečňuje opačný proces, než je proces vzhledem k pólu hlavy. Vzhledem k pólu hlavy člověka se ničí minulost a hmota se rozpadá v prach. Vzhledem k pólu končetin se člověk vyvíjí tak, že hmotu nenechá dospět k úplné kosmické zralosti. Ta zůstává zadržena. Prsty na rukách a na nohách máme vlastně jen proto, že své končetiny nenecháme úplně vyrůst, protože kdybychom je nechali plně vyrůst, byly by nejen opatřeny nehty, ale byly by zcela ztuhlé, zrohovatělé. Tím, že své končetiny zadržujeme na dřívějším stupni, v nich můžeme vyvíjet vůli, která je pak předpokladem pro další pozemské životy. Kdybychom nechali člověka vyžrát jako člověka končetin, svůj život bychom uzavřeli jedním pozemským životem. Svého člověka končetin nenecháváme plně dozrát a tím uchováваме to, co přechází do budoucnosti. Zde je tomu tedy opačně: Zatímco směrem k
pólu

se duševní život člověka stává obrazným životem, vzhledem k pólu končetin zůstává život mladým, smím-li to tak vyjádřit, tělesně materiálním, organicky materiálně mladým. Nestárne, nerohovatí. Díky tomu, že život zde zůstává mladým, může pak materiálně odpadnout a obraz „mladistvosti“ přechází smrtí do dalšího pozemského života. Zde uvnitř se potom může vyvíjet vůle. Volní pól člověka je organickým útvarem, který nedospěl ke konci. Pokud tam (na pólu hlavy) můžeme mluvit o obrazu, zde musíme mluvit o něčem jiném. A čím je organický útvar, který nedospěl ke konci? Zárodkem, který se může dále vyvíjet.

Zatímco na pólu hlavy máme něco jako skořápku ústřice, něco, co se oddělilo jako materie a je čistou materií, na končetinovém konci máme něco jako zárodek. Zde (nahore) můžeme říci: Duševně prožíváme ryzí éterično, obraz. Zde (dole) neprožíváme obraz, nýbrž prožíváme klíčící život. Tu prožíváme spojení s materií. Proto také můžeme svými údy pohybovat, protože jsou spojené s materií. Na hlavě člověk nemůže téměř ničím pohybovat, nanejvýš potud, pokud jsou jeho smysly přetvořeny v končetiny a člověk je i na hlavě člověkem končetin. Vždyť vše se prolíná, každý jednotlivý článek prostupuje ty ostatní. V určitém smyslu jsou oči také rukou, jelikož se mohou pohybovat. Ale hlava je převážně nepohyblivá, volnímu pohybu jsou zde odňaté především mozkové laloky, atd. Také na povrchu hlavy je málo pohyblivosti a je vzácností, dokáže-li člověk pohybovat jistými ušními svaly; tím může spíše mimořádně vynikat.

Toto prožívání ve hmotě nepřipouští, aby se prosadilo vědomí. Díky tomu jsme však schopni vyvíjet vůli. Takže zde (nahore) hmotu ničíme, a když z nás smrtí odpadne, zde (dole) si zachováváme zárodky jako sílu pro příští pozemské životy.

To, co se nachází mezi tím, jsme si včera znázornili na jedné straně jako podstatu dýchání nebo jako podstatu oběhu. Viděli jsme pak, jak je co do formy přiřazena tomu, co se nachází mezi horními znamenými zvěrokruhu a dolními znamenými zvěrokruhu.

Pokud je tedy pro dnešní dobu nebe stálic reprezentované takto: Beran, Býk, Blíženci, Rak, Lev, Panna, Váhy, Štír, Střelec, Kozoroh, Ryby, potom bychom tato čtyři znamení zvěrokruhu (viz kresba) přiřadili k hlavě (Ryby, Beran, Býk, Blíženci) a hlava je jejich působením, ve smyslu těch planetárních pohybů, které jsou nad Zemí, vybavená odumírajícím životem. Takže hlava má obrazné prožívání, prožívání představ jako duševní prvek.

Další čtyři znamení, které se vzhledem k dnešní době nacházejí naproti (pro řeckou dobu by tomu bylo poněkud jinak) jsou Panna, Váhy, Štír a Střelec. Pro rytmického člověka (Vodnáře, Kozoroh, Lev, Rak) máme to, co se nachází mezi tím, jako máme z planetárního života Mars a Merkur, které se nacházejí mezi. Zde můžeme říci, že člověk kmitá sem a tam mezi obrazem a zárodkem.

Rudolf Steiner